

Kenbaeva Ainur Zinelovna

**8D02304 - Filoloji eğitim programı felsefe doktoru (Doktora) derecesi için
hazırlanan “Türk halklarının folklorunda yer adlarının tipolojisi ve
şiireselliği” konulu tez çalışmasına ilişkin yabancı danışman**

FIKİR

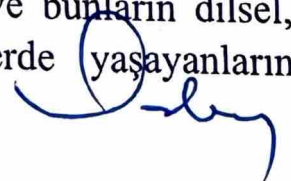
Şu anda, yer adlarının incelenmesi, yeni bir araştırma paradigması olarak kabul edilen insan merkezli paradigma temelinde daha ilgi çekici hale geliyor. Bu bağlamda, tez öğrencisi Kenbaeva Ainur tarafından incelenen bilimsel araştırma çalışmasının uygunluğu, araştırma çalışmasının temelini oluşturdu.

PhD adayı Kenbaeva Ainur'un bilimsel araştırma çalışması, Türk folklorundaki yer adlarının tipolojisi ve poetikasının analizine ayrılmıştır. Halk bilimi eserlerinde yer adlarının tipolojisinin ve poetikasının belirlenmesi, “Edige”, “Kozı Körpeş Bayan Sulu”, “Er Targın”, “Er Sayın”, “Er Ziyuar”, “Jik Mergen”, “Menlikal”, “Tulak”, “Şahsanem Garib”, “Asılbek ve Gülcihan”, “Jaskeleng”, “Boz Yiğit”, “Arep Rayhan”, “Gül-Saniuar” destanları incelenmiştir. Destanın Kazakça, Karakalpak ve Tatarca versiyonlarında bulunan yer adlarının tipolojisini ayırt ederek eserin asıl işlevini ve şiiresel gücünü belirlemiştir.

Tezin ilk bölümünde yer adlarının folklor çalışmalarındaki temel işlevi belirlenmiş, yer adlarının mitoloji ve folklor alanlarıyla bağlantısı ele alınmıştır. Folklor eserlerinde yer adlarının bilgilendirici, bilişsel, sembolik, estetik ve etno-dilsel, dilsel ve kültürel işlevleri tanınır. Coğrafya, kültürel çalışmalar, etnografya, tarih gibi alanların kesişiminde yer adlarının belirlenmesi, asıl faaliyetin kültürler arası dil-folklor olduğunu göstermektedir. Toponimik folklor kavramı geniş çapta ele alınmakta olup, toponimlerden hareketle halkın bölgeye ilişkin “arka plan bilgisi”, mitolojik bilgisinin bir “kod” olarak oluşturulduğu ve oluşumundaki önemini aktardığı tespit edilmiştir. Bu da ulusal ve dilsel bilinç göstergeleridir.

İkinci bölümde yer adlarının tipolojisi ve araştırmaları üzerinde durulmaktadır. Yer adlarının sınıflandırılmalarını karşılaştırarak folklor eserlerindeki “toponimik efsane” ve “efsanevi toponimler” kavramlarını tanımlar. Coğrafi adların özelliklerini ve halkın o bölgeye ilişkin arka plan bilgisini dikkate alarak destan eserlerindeki yer adlarını “kendi/öteki” bağlamında sınıflandırmıştır. Aynı zamanda, Kazak, Karakalpak ve Tatar halklarında ortak olan folklor eserlerindeki etno-dilsel yer adları belirlenmiş ve Türk çağına, Arap-Fars istilasına özgü yer adları ve Orta Çağ'a özgü yer adları ayrıca belirtilmiş. Moğol, Altın Orda ve Nogaylı dönemleri çalışmanın zamansal dönemidir. Tezin toponimi alanındaki yeniliği, Kazak, Karakalpak ve Tatar halklarının folklor eserlerini coğrafi bağlam olarak dikkate alarak “dünya toponimi imajı” kavramının tanımlanmasıyla ilgilidir. Buna karşılık yer adlarının etnik grubun yaşamında, yaşam tarzında ve ekonomisindeki önemi belirlenir.

Tezin üçüncü bölümünde destan eserlerinin poetikası ve bunların dilsel, kültürel ve bilişsel anlamlarının günümüzde o bölgelerde yaşayanların

zihinlerindeki temsili üzerinde durulmuştur. Bu temelde, çağrışımsal-yorumlayıcı deneyim uygulanmış. Araştırmaya dahil edilen 18 şiirin Kazak, Karakalpak ve Tatar halklarının ortak özellikleri ve poetikası analiz edilerek, "Edige" şiirinde geçen yer adlarının katılımcılar açısından önemi de incelenmiştir. Günümüzde folklor eserlerinde bahsedilen yer adları, o bölgede yaşayan insanların arka plan bilgilerinin belirlenmesine yönelik bilimsel araştırmaların temelini oluşturmaktadır.

Bu temelde tez çalışmasının yapısal bölümleri mantıksal olarak birbirine bağlanmıştır. Tezin içeriği - tezin konusunu, amacını ve görevlerini tam olarak açıklar.

Korunması önerilen çalışmanın bilimsel yeniliği ve temel bilimsel-teorik sonuçları şöyledir: Kazak, Karakalpak ve Tatar halklarının folklor eserlerinde, folklor yer isimlerinin yer adları ve kavramları, yer isimlerinin toponimik imajına göre sıralanmıştır. Dünya ve ilişkisel olduğu kanıtlanmıştır.

Bu tezin sonuçlarını, Türk dilbiliminin yanı sıra Kazak dilbiliminde toponiminin bilimsel-teorik temellerinin oluşmasına, toponimi folklor yönlerine, Türk dilbilimine, karşılaştırmalı çalışmalara büyük katkı sağlayan taze ve yeni bir çalışma olarak değerlendiriyoruz. Türk dilleri ile toponimik folklor.

Önerilen bilimsel çalışmanın içeriğine göre, araştırma sonuçları Scopus veri tabanında kayıtlı bilimsel dergilerde, Bilim Bakanlığı ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı Bilim ve Yüksek Öğrenim alanında Kalite Güvence Komitesi tarafından listelenen dergilerde yayınlanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti, yabancı bilimsel yayınevlerinde yayınlanan dergilerde, uluslararası bilimsel konferansların materyallerinde bulmak mümkündür.

Yukarıda belirtilen bilimsel temeller dikkate alındığında, tez çalışmasının bilimsel sonucu: Kenbaeva Ainur Zinelovna'nın "Türk halklarının folklorunda yer isimlerinin tipolojisi ve şiirselliği" konulu tez çalışması, Doktor derecesi almak için gerekli şartları tam olarak karşılamaktadır. "8D020304 – Filoloji" eğitim programında Felsefe Bölümü (Doktora). Kenbaeva Ainur Zinelovna'ya "8D02304 – Filoloji" uzmanlığında **Felsefe Doktoru (Doktora)** derecesi verilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Uluslararası İlmî Danışman

Kastamonu Üniversitesi
Kastamonu/Türkiye

Prof. Dr. Orhan Söylemez

Кенбаева Айнур Зинеловна
8D02304 – Филология білім беру бағдарламасы бойынша
философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындаған
«Түркі халықтары фольклорындағы топонимдердің
типологиясы мен поэтикасы» тақырыбындағы диссертациялық
жұмысына шетелдік кеңесшінің

ШКІРІ

Қазіргі таңда зерттеудің жаңа парадигмасы саналатын антропоэзектік парадигма аясында топонимдерді зерттеу өзектілігі туындап отыр. Осы орайда диссертант Кенбаева Айнұрдың ғылыми зерттеу жұмысы өзектілігі көрінеді.

Диссертант Кенбаева Айнұрдың ғылыми зерттеу жұмысы түркі фольклорындағы топонимдердің типологиясын, поэтикасын талдауға арналған. Топонимдердің фольклорлық шығармалардағы типологиясы мен поэтикасын анықтап, түркі халықтарына ортақ «Едіге», «Қозы Көрпеш Баян сұлу», «Ер Тарғын», «Ер Сайын», «Ер Зийуар», «Жик Мерген», «Меңликал», «Туләк», «Шәһсәнем Гәриб», «Асылбек пен Гүлжиһан», «Жаскелең», », «Бүз егет», «Әреп Райхан», «Гүл-Сәниуар» эпостары талданған. Эпостардың қазақ, қарақалпақ, татар нұсқаларында кездесетін топонимдердің типологиясын ажырата отырып, шығармадағы негізгі қызметін, поэтикалық қуатын айқындаған.

Диссертацияның бірінші бөлімінде топонимдердің фольклорлық шығармадағы негізгі қызметі анықталып, топонимдердің мифология, фольклор салаларымен байланысы қарастырылған. Топонимдердің фольклорлық шығармалардағы негізгі қызметтері ретінде ақпараттық, танымдық, символдық, эстетикалық және этнолингвистикалық, лингвомәдени қызметтері танылған. Топонимдерді география, мәдениеттану, этнография, тарих сынды салалардың тоғысында анықтай келе, негізгі қызметі кросс-мәдени лингвофольклортану екенін көрсетеді. Топонимдік фольклор ұғымы кеңінен қарастырылып, топонимдердің негізінде халықтың сол өңір жайлы «фондық білімі», мифологиялық танымның «код» ретінде қалыптасқанын айқындап, ұлттық және тілдік сананы қалыптастырудағы маңызын жеткізеді.

Екінші бөлімде топонимдердің типологиясы, оның зерттелуіне назар аударған. Топонимдердің жіктелістерін салыстыра келіп, фольклорлық шығармадағы «топонимдік аңыз» бен «топонимдік эпсана» ұғымдарын айқындайды. Географиялық атаулардың ерекшеліктерін, халықтың сол өңір жайлы фондық білімін ескере келіп, эпостық шығармалардағы топонимдерді «өзім / өзге» контекстінде жіктеген. Сонымен қатар қазақ, қарақалпақ, татар халықтарына ортақ фольклорлық шығармалардағы топонимдердің этнолингвистикалық қабаттарын анықтап, түркі дәуіріне

тән, араб-парсы шапқыншылық дәуіріне тән, моңғол, Алтын Орда, Ноғайлы дәуіріне тән топонимдер деп бөліп көрсеткен. Диссертациялық жұмыстың топонимика саласындағы жаңашылдығы қазақ, қарақалпақ, татар халықтарының фольклорлық шығармаларын географиялық контекст ретінде қарастыра отырып, «әлемнің топонимдік бейнесі» ұғымын анықтауымен байланысты. Өз кезегінде топонимдердің этностың өмірінде, тұрмысында, шаруашылығында маңыздылығы айқындалады.

Диссертациялық жұмыстың үшінші бөлімінде эпостық шығармалардың поэтикасына және ондағы лингвомәдени, танымдық мағыналардың қазіргі күні сол өңірлерді мекен ететін тұрғындар санасында бейнеленуіне назар аударылған. Осы негізде ассоциативті-интерпретациялық тәжірибе жүзеге асырылған. Зерттеу нысанына алынған 18 жырдың қазақ, қарақалпақ, татар халықтарына ортақ сипаттары, поэтикасы талданып, соның ішінде «Едіге» жырында аталатын топонимдердің респонденттер үшін маңыздылығы айқындалған. Бүгінгі таңда фольклорлық шығармаларда аталатын топонимдердің сол өңірде тұратын халықтың фондық білімін анықтап, ғылыми зерттеу жұмысының арқауы болып отыр.

Осы негізде диссертациялық жұмыстың құрылымдық бөлімдерін талдай келе бір-бірімен логикалық байланысқан. Диссертацияның мазмұны диссертацияның тақырыбын, мақсаты мен міндеттерін толықтай ашып тұр.

Қорғауға ұсынылып отырған жұмыстың ғылыми жаңалығы мен негізгі ғылыми-теориялық нәтижелері келесідей: қазақ, қарақалпақ, татар халықтарының фольклорлық шығармаларында топонимдер, фольклорлық топоним ұғымдары әлемнің топонимдік бейнесі негізінде дәйектеліп, ассоциативтік тұжырымдалуы дәлелденген.

Аталмыш диссертациялық жұмыстың нәтижелері қазақ тіл білімі, сонымен қатар түркі тіл біліміндегі топонимика, топонимдік фольклор бағыттарының ғылыми-теориялық негіздерін қалыптастыруда, топонимдік фольклордың түркі тілдерімен салыстыра зерттеуде үлкен үлес қосатын тың әрі жаңа зерттеу деп бағалаймыз.

Ұсынылып отырған ғылыми жұмыстың мазмұнына сәйкес зерттеу нәтижелері Скопус базасында тіркелген ғылыми журналдарда, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетінің тізіміндегі журналдарда, шетелдік ғылыми баспаларда жарияланған журналдарда, халықаралық ғылыми конференция материалдарында жарияланған.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде Кенбаева Айнур Зинеловнаның «Түркі халықтары фольклорындағы топонимдердің типологиясы мен поэтикасы» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы «8D020304 – Филология» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қойылатын талаптарға толықтай сәйкес келеді.

Мен, **Кенжетаева Диана Серикболовна**, бұл құжат түпнұсқалығына сәйкестігін және дұрыс аударғандығына қолымды қойып растаймын.

Қолы... *Кенжетаева Диана Серикболовна*.....

ИП «TRANSLATION SERVICES PRO»
ЖСН/ИИН 890416450513
Кенжетаева Диана
Аудармашы/Переводчик
Сот: +7 747 580 89 48

Үшінші желтоқсан екі мың жиырма төртінші жыл, мен **Мусатаева Айгерим Максатовна**, Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің берілген №21015147-саны 15 сәуірде 2021 жылы лицензиясының негізінде әрекет жасаушы Алматы қаласы нотариусы аудармашының **Кенжетаева Диана Серикболовна** қолының түпнұсқалығын куәландырамын. Аудармашының жеке басы анықталды, әрекет қабілеттілігі және өкілеттілігі тексерілді.

Тізілімде № 8124 тіркелді
Өндірілді: 1957 теңге
Нотариус

Немірленген және баулықталған
Пронумеровано и прошнуровано
5766
пәрақта/стр. 1
Нотариус

